

Debat:

Jørgen Goul Andersen:

Om de forskellige græsarter. Nogle
kommentarer til græsrodsdiskussionen

Politica's temanummer om "græsrodder" (10. årg., no. 4) præsenterer 3 forskellige tilgange til analysen af disse nye bevægelser.¹ Poul Erik Mouritzen ser først og fremmest græsrodsbevægelsen som en demokratisk nyskabelse, der navnlig er opstået som følge af de politiske partiers og interesseorganisationernes manglende evne til at kanalisere krav fra borgerne til det politiske system. "Græsrodsbevægelserne" bliver derved et funktionelt alternativ til disse.² Endvidere flirtes lidt med teorierne om "Post-materielle værdier" og "affektiv participation", dvs. participation for participationens egen skyld.³

Hans Kiib deler opfattelsen af, at græsrodsbevægelserne er opstået som følge af partiernes og organisationernes manglende evne til at artikulere krav, men omfortolker dette i retning af en krise for de etablerede politiske institutioner. Ved på én gang at politisere levevilkårsspørgsmål og krav om medbestemmelse er bevægelserne udtryk for det kapitalistiske samfunds generelle legitimitetskrise.⁴

Peter Gundelach indoptager disse opfattelser og tilføjer som den væsentligste forklaring på græsrodsorganisationernes dannelse, at staten har måttet gribe regulerende ind på stadig flere områ-

1) Poul Erik Mouritzen, "Græsrodsbevægelsen - en ny aktør i det politiske system"; Hans Kiib, "Græsrodsbevægelser i Danmark"; Peter Gundelach, "Forklaringer på græsrodsorganisationers dannelse."

2) I Poul Erik Mouritzen m.fl., Borgerdeltagelse og græsrodsbevægelser (Århus: Forlaget Politica), 1978, pp. 117-19 er der givet en fyldigere begrundelse: Interesseorganisationerne er bureaukratiserede og integreret i det statslige bureaukrati, hvorfor krav bliver kvalt; det øgede antal politiske sager bevirker, at det er næsten umuligt at være enig med et politisk parti på alle sagsområder, hvilket gør organisering omkring enkeltspørgsmål naturligt.

3) Ibid., pp. 12-14.

4) Ibid., pp. 120, 122.

Debat:

Jørgen Goul Andersen:

Om de forskellige græsarter. Nogle
kommentarer til græsrodsdiskussionen

Politica's temanummer om "græsrodder" (10. årg., no. 4) præsenterer 3 forskellige tilgange til analysen af disse nye bevægelser.¹ Poul Erik Mouritzen ser først og fremmest græsrodsbevægelsen som en demokratisk nyskabelse, der navnlig er opstået som følge af de politiske partiers og interesseorganisationernes manglende evne til at kanalisere krav fra borgerne til det politiske system. "Græsrodsbevægelserne" bliver derved et funktionelt alternativ til disse.² Endvidere flirtes lidt med teorierne om "Post-materielle værdier" og "affektiv participation", dvs. participation for participationens egen skyld.³

Hans Kiib deler opfattelsen af, at græsrodsbevægelserne er opstået som følge af partiernes og organisationernes manglende evne til at artikulere krav, men omfortolker dette i retning af en krise for de etablerede politiske institutioner. Ved på én gang at politisere levevilkårsspørgsmål og krav om medbestemmelse er bevægelserne udtryk for det kapitalistiske samfunds generelle legitimitetskrise.⁴

Peter Gundelach indoptager disse opfattelser og tilføjer som den væsentligste forklaring på græsrodsorganisationernes dannelse, at staten har måttet gribe regulerende ind på stadig flere områ-

1) Poul Erik Mouritzen, "Græsrodsbevægelsen - en ny aktør i det politiske system"; Hans Kiib, "Græsrodsbevægelser i Danmark"; Peter Gundelach, "Forklaringer på græsrodsorganisationers dannelse."

2) I Poul Erik Mouritzen m.fl., Borgerdeltagelse og græsrodsbevægelser (Århus: Forlaget Politica), 1978, pp. 117-19 er der givet en fyldigere begrundelse: Interesseorganisationerne er bureaukratiserede og integreret i det statslige bureaukrati, hvorfor krav bliver kvalt; det øgede antal politiske sager bevirker, at det er næsten umuligt at være enig med et politisk parti på alle sagsområder, hvilket gør organisering omkring enkeltspørgsmål naturligt.

3) Ibid., pp. 12-14.

4) Ibid., pp. 120, 122.

der, ligesom det offentlige har overtaget stadig flere service-funktioner.⁵

Fælles for de 3 tilgange er imidlertid, at de væsentligst afgrænser fænomenet "græsrodsbevægelser" ud fra adfærdsformer og den organisatoriske struktur.⁶ Spørgsmålet er imidlertid, hvor væsentlige indholdsmæssige bestemmelser man kan nå frem til på basis af sådan organisatorisk afgrænsning. Dette spørgsmål hænger sammen med spørgsmålet om bevægelsernes revolutionære potentiel, som Gundelach og Kiib kredser om. Basisorganisering og aktioner er jo ikke i sig selv "revolutionære". Landmændenes aktioner under storkonflikten 1973 og fiskernes i 1978 kan tjene som eksempler.

Det fremgår endvidere, at ovenstående forklaringer sammenblender to dimensioner: Hvorfor politiseres en række "nye" spørgsmål, og hvorfor får interesseartikulationen den organisatoriske udformning, den får? For mig at se må man holde disse to spørgsmål skarpt adskilt og tage udgangspunkt i de interesser, som repræsenteres af forskellige organisationer, dernæst spørge, hvorfor de i hvert enkelt tilfælde artikuleres på en bestemt måde. Herved mener jeg, man kan indoptage elementer af alle 3 tilgange, samtidig med at man må afvise alle 3 som generelle forklaringsansatser.

Jeg skal i det følgende kort omtale nogle forskellige typer af organisationer - ikke blot "græsrodder" - ud fra karakteren af de repræsenterede interesser og de underliggende modsætningsforhold.

Fagforeningerne er knyttet til produktionssfæren og hviler på modsætningen mellem lønarbejde og kapital, altså den grundlæggende udbytningsrelation.

Til tider og ikke mindst i 70'erne har mere radikale og aktivistiske grupper inden for fagbevægelsen fundet den "etablerede" interessevaretagelse for ineffektiv. Den "etablerede" fagbevægelse

5) Op.cit., p. 54, jvf. også pp. 60-65. I øvrigt indgår det direkte i definitionen, at bevægelserne søger at påvirke forhold i reproduktionssfæren (jvf. p. 21).

6) Hos Kiib: "Selvorganiserende basisgrupper og -organisationer" (p. 115); hos Gundelach: "Lokale, politiske organisationer, hvis mål det er at påvirke forhold, der ikke er knyttet til produktionen, og hvis væsentligste resourcer er medlemmernes aktivitet" (p. 21); Mouritzen opstiller en idealtipe, omfattende navnlig organisatoriske og adfærdsmæssige karakteristika (p. 10).

se har således et mere radikalt og aktivistisk modstykke i fagoppositionelle ad hoc aktioner og bevægelser (f.eks. "vilde strejker", støttearbejde i forbindelse med sådanne, formandsinitiativ etc.).

Lejerbevægelsen er en umiddelbar pendant til fagforeningerne inden for reproduktionssfæren. Den bygger ligeledes på en udbytningsrelation: Udlejernes udbytning af lejerne. Fagbevægelsens kamp for løn- og arbejdsvilkår har sin parallel i boligbevægelsens kamp for minimering af huslejen, lejernes sociale rettigheder etc.⁷

Den "organiserede lejerbevægelse" har været temmelig svag og ineffektiv, hvorfor fagoppositionelle kræfter her har fået sin pendant i spontane lejeraktioner o.l. (huslejeboykotbevægelsen, kampen mod ejerlejligheder etc.).

Fagforeningerne og lejerorganisationerne er altså to organisationer, som kæmper for at ophæve/begrænse udbytningen, og i begge tilfælde har oplevelsen af ineffektivitet ført til opståen af alternative aktionsformer.

Organiserede brugerinteresser i det sociale servicesystem er en tredje type græsrodsorganisationer, som eksemplificeres ved ventelisteforældrene i daginstitutioner o.l. Men der er en lang række "klassiske" paralleller, som dog kun har interesseartikulationen som en del af deres virke, f.eks. organisationer for handicappede, idrætsforeninger og mange flere.

En fjerde type er beboer/lokalsamfundsbevægelser, som er vokset frem i de senere år, spændende fra Nørrebros Beboeraktion til Landssammenslutningen af Landsbysamfund. Disses virksomhed kan være meget sammensat. Et aspekt heraf kan være krav til offentlige servicefunktioner, hvorved de logisk set er sammenfaldende med de organiserede brugerinteresser nævnt ovenfor.

Endvidere er der visse aspekter af beboerbevægelsernes aktivitet, som logisk set svarer til dem femte kategori i typologien, forbruger- og miljøbevægelsen. De underliggende interesse modsæt-

7) De forskellige former for udbytning i reproduktionssfæren er i øvrigt allerede omtalt i Marx/Engels, Det kommunistiske Manifest, København: Tiden, 1968, p. 25. En organisatorisk forskel er, at kampen mellem ejere og lejere overvejende foregår via staten, hvilket i mindre grad gælder kampen mellem lønarbejde og kapital, om end der er en stigende konvergens.

ninger i forbindelse med disse er ganske interessante. Disse bevægelser er klart rettet mod producenterne interesser, konkret for eksempel repræsenteret ved Industrirådet. Men det er ikke nogen bestemt befolkningsgruppe, der i denne sammenhæng har modsatte interesser - det er alle forbrugere qua forbrugere, alle beboere i et område truet af forurening osv. Man kan altså lidt groft tale om en simpel "folk-kapital"-modsatning.

Endelig er der organiseringen omkring specifikke politiske debatspørgsmål. Som Gundelach⁸ nævner, er denne organisationstype overordentlig gammel, men antallet af organisationer er utvivlsomt tiltaget i de senere år. Nutidige modsvarigheder kunne være organisationerne for og imod dansk medlemskab af EF, for og imod A-kraft⁹ og lignende. Sådanne organisationer kan dårligt hævde at repræsentere bestemte befolkningsgruppers interesser, men kun bestemte politiske synspunkter. Dette modsvares af, at de ofte har følgeskab af andre organisationer med modsatte synspunkter. På mange måder er der en glidende overgang mellem disse organisationer og traditionelle, ideelt betonedede interesseorganisationer.

Endelig er det noget af en smagssag, om man vil placere forskellige organisationer, som beskæftiger sig med udenrigspolitiske spørgsmål og lignende, i ovenstående kategori eller som en selvstændig gruppe.

Vi er nu fremme ved at kunne kommentere en række af hypoteserne omkring græsrodsorganisationerne. For det første skulle det være fremgået, at langt fra alle organisationerne kan siges at være funktionelle alternativer til politiske partier og interesseorganisationer. Ikke-institutionaliserede faglige aktioner samt beboeraktioner kan siges at være radikale, funktionelle alternativer til interesseorganisationerne på området.¹⁰ Organisering omkring politiske enkeltspørgsmål kan siges at udgøre et funktionelt

8) Op.cit., p. 21, hvor det nævnes, at Ole Bjørn Kraft allerede i 1916 deltog i en organisation til forhindring af salg af de dansk-vestindiske øer.

9) Sådanne organisationer som OOA falder naturligvis på grænsen mellem denne kategori og miljøbevægelsen. Men medens sidstnævnte kan siges at repræsentere hele befolkningen som befolkning (mod producenterne), vil en sådan påstand være temmelig problematisk for OOA og lignende organisationer.

10) Her kan man tale om, at de etablerede organisationer ikke har kunnet kanalisere holdningerne i basis på grund af en bureaukratiseret struktur.

alternativ til partimedlemskab.¹¹ Men en lang række andre organisationsdannelser som for eksempel organiserede brugerinteresser i det offentlige servicesystem eller lokalsamfundsbevægelser har ingen funktionelle alternativer. Det er derfor naturligt at se sådanne organisationers dannelse som simple udtryk for, at stadig flere interesser efterhånden organiserer sig i de moderne samfund. Og dermed ingenlunde nogen "krise" for de etablerede interesseartikulationskanaler. De har ingen mulighed for at artikulere disse interesser.

Derfor er det også overordentlig vanskeligt at se græsrodderne som udtryk for nogen generel krise i det politiske system, ligesom organiseringen omkring reproduktionsbetingelserne næppe kan siges at være nogen decideret nyskabelse og i øvrigt ikke behøver at have synderligt "progressive" perspektiver, al den stund for eksempel FDM og grundejerorganisationer har eksisteret i årtier.

Væksten i den offentlige sektor synes heller ikke at have megen forklaringskraft som generel faktor. Boligforholdene (herunder huslejen) har været reguleret i årtier, og miljøbevægelse og organisering omkring specifikke politiske spørgsmål kan næppe forklares ud fra den øgede offentlige indgriben; snarere kan de i mange tilfælde siges at være medvirkende årsag hertil. Til gengæld er det naturligt at forklare opkomsten af organiserede brugerinteresser og til dels lokalsamfundsbevægelser ud fra væksten i den offentlige sektor.

Indslaget af post-materielle værdier er det vanskeligt at få øje på; i de fleste af ovennævnte tilfælde drejer kampen sig om nok så kontante materielle krav.

Sammenfattende kan man formentlig sige, at en række af de anførte forklaringsfaktorer har relevans for visse organisationer, men ingen dækker dem alle. Og jeg tror, at en mere frugtbar vej

11) Her er Mouritzens ovenfor omtalte forklaring med et stigende antal sager og de logisk set utallige måder at kombinere disse på ganske rimelig. I øvrigt kunne man måske tilføje, at såfremt den nuværende udvikling fortsætter, er partierne på vej til at blive organisering omkring enkeltspørgsmålet økonomisk politik. Endelig kunne man måske også henvise til en "institutionskrise" for de politiske partier - specielt partierne på venstrefløjen(!). På trods af, at venstrefløjsvælgerne er langt de mest politisk engagerede, er de nærmest mindre tilbøjelige til at være medlem af et parti end andre vælgere. Det er nærliggende at gå ud fra, at den indbyrdes strid mellem venstrefløjspartierne samt den fælles mangel på indflydelse kan gøre "græsrodsaktivitet" til et tillokkende alternativ frem for partimedlemskab for mange af disse vælgere.

ville være at søge forklaringsfaktorer for forskellige typer af bevægelser hver for sig, hvilket jeg med ovennævnte eksempler har søgt at illustrere. Og navnlig vil det være forkert generelt at betragte græsrodsbevægelserne som udtryk for, at partierne og de bureaukratiserede organisationer har svigtet. Mange af græsrodsbevægelserne er "naturlige" nye organisationsdannelser, som blot udbygger spektret af organiserede interesser.

Endelig skal gøres nogle få bemærkninger om organisationsstrukturen. På boligområdet og med hensyn til den faglige kamp kan der næppe være tvivl om, at den løse struktur hænger sammen med, at sådanne aktionsformer giver størst mulig effektivitet. Og bemærkningerne omkring bureaukratiseringen af de eksisterende interesseorganisationer kan utvivlsomt have megen vægt her.

På andre områder er andre forklaringer imidlertid mere nærliggende. Når det gælder organiseringen omkring politiske enkeltspørgsmål og lignende, forhindrer alene tidsmæssige og økonomiske ressourcer opbygningen af en større, centraliseret organisation, og aktionsformer, som tilsigter at påvirke opinionen, er det eneste anvendelige middel for at nå det opstillede mål. Sådanne organisationer kan ikke få udbytte af at sidde i en lukket kreds i forhandlinger med andre organisationer og regeringen. Ved sådanne grupper som ventelisteforældre er traditionel organisationsdannelse umulig alene på grund af den betydelige udskiftning i gruppen.

Også de organisatoriske forhold finder jeg altså bedst kan forklares med udgangspunkt i de forskellige typer af bevægelser, og det er tvivlsomt, om man kan nå frem til generelle forklaringer, bortset fra at de valgte organisationsformer formentlig ofte ganske enkelt er de mest rationelle i den forstand, at de betegner det bedste middel til realiseringen af målsætningerne.